

İLKOKUL DÖRDÜNCÜ SINIF ÖĞRENCİLERİNİN BİLMECELERE İLİŞKİN FARKINDALIKLARI

AWARENESS OF PRIMARY SCHOOL FOURTH GRADE STUDENTS ABOUT RIDDLES

СТЕПЕНЬ ОСВЕДОМЛЁННОСТИ ЧЕТЫРЕКЛАССНИКОВ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ О ЗАГАДКАХ

Metin BOZKURT*

ÖZ

Bilmeceler çocukları düşünme becerilerinden dil becerilerine kadar birçok yönden destekler. Aynı zamanda çocuklar için akıl oyunları olarak eğlence aracıdır. Çocukların eğlenerek öğrenmelerine de katkıda bulunur. Bu araştırmanın amacı ilkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin bilmecelere ilişkin farkındalık düzeylerinin belirlenmesidir. Araştırma tarama niteliğinde olup betimsel bir çalışmadır. Araştırmaya Zonguldak İli Ereğli İlçe merkezinde öğrenim gören 100 ilkokul dördüncü sınıf öğrencisi katılmıştır. Araştırma verileri, araştırmacı tarafından hazırlanan dokuz sorunun yer aldığı anket ile toplanmıştır. Elde edilen veriler frekans ve yüzdelerin bulunduğu tablolarla sunulmuştur. Araştırma sonuçlarına göre ilkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin bilmeceleri sevdikleri, öğrenmek ve yeni bilmeceler oluşturmak istedikleri, bilmeceleri sevme, öğrenme ve yeni bilmeceler oluşturma nedenlerinin bilmecelerin eğlenceli ve komik olmasından kaynaklandığı belirlenmiştir. Öğrencilerin en çok arkadaşlarından, annelerinden ve öğretmenlerinden bilmeceler işittikleri, yine en çok arkadaşlarına ve annelerine bilmeceler sordukları ve yeni bilmeceler öğrenmek için de bilmeceler kitapları okudukları tespit edilmiştir. Araştırmaya katılan ilkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin bilmecenin ne demek olduğu, bilmecelerin özellikleri, bilmecelerin kimler tarafından oluşturuldukları konularında ise yeterli bilgi düzeyine sahip olmadığı saptanmıştır. Öğrencilerin bu konularda desteklendiğinde bilmecelere yönelik belli bir farkındalığa sahip olabilecekleri söylenebilir. Bu açıdan bilmecelerle ilgili hazırlanacak programlarla öğrenciler ve aileleri bilgilendirilebilir. Öğrencilerin yeni bilmeceler öğrenmesine ve oluşturmaya yönelik etkinlikler düzenlenebilir. Tüm derslerde bilmecelerden yararlanılabilir. Öğrencilerin bilmecelere yönelik ilgisiyle eğlenerek öğrenmeleri sağlanabilir.

Anahtar Kelimeler: *İlkokul, dördüncü sınıf öğrencileri, bilmeceler, bilmeceler sorma, bilmeceler oluşturma, bilmecelere yönelik farkındalık.*

* ORCID: [0000-0002-7988-1685](https://orcid.org/0000-0002-7988-1685) Dr. MEB, bozkurt_metin_67@hotmail.com

İlkokul Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin Bilmecelere İlişkin Farkındalıkları

ABSTRACT

Riddles support children in many ways, ranging from their thinking skills to strengthening language skills. They are an entertainment tool for kids as mind games. They also contribute to children's learning by having fun. The aim of this study is to determine the level of awareness among primary school fourth grade students as regards riddles. The research is a descriptive survey study. 100 primary school fourth grade students attending schools in the city center of Ereğli in Zonguldak province have participated in the study. The research data were collected with a questionnaire comprised of nine questions prepared by the researcher. The data obtained are presented in tables containing frequencies and percentages. According to the results of the research, it is determined that primary school fourth grade students love riddles, want to learn and create new riddles, and the reason why they like, learn and create new riddles is that riddles are regarded as funny and entertaining by them. It is also determined that students mostly hear about riddles from their friends, mothers and teachers, tend to ask riddles to their friends and mothers very often, and read riddle books to learn new riddles. It is determined that the primary school fourth grade students participating in the study do not have sufficient knowledge about what riddle means, the characteristics of riddles, or by whom the riddles were created. It can be said that students can have a certain awareness of riddles when they are supported on these issues. In this respect, students and their families can be informed through the programs to be prepared about riddles. Activities can be organized for students to learn and create new riddles. Riddles can be used in all lessons. Students can learn by having fun as they are mostly interested in riddles.

Keywords: *Primary School, Forth Grade Students, Riddle, Asking Riddles, Creating Riddles, Awareness of Riddles*

АННОТАЦИЯ

Загадки помогают детям разными способами развить свое мышление, навыки и способности по изучению языков. Это также развлекательный инструмент для детей в виде интеллектуальных игр. Оно способствует обучению детей, получая удовольствие. Целью данного исследования является определение уровня осведомленности учащихся 4-х классников начальной школы о загадках. Исследование, по характеру является обзорного и описательного типа. В исследовании приняли участие 100 учеников четвертого класса начальной школы районного центра города Эрегли в провинции Зонгулдак. Данные для исследования были получены на основе анкеты из девяти вопросов, подготовленных со стороны автора данного исследования. Полученные данные представлены в таблицах, содержащие частоты и проценты. По результатам исследования было установлено, что ученики четвертого класса начальной школы любят загадки, желают больше осведомляться и придумывать новые загадки; причиной этого является обучение к новым навыкам, а так же новые загадки, которые бывают забавными и интересными. Было установлено, что ученики, в основном, слышали загадки от своих друзей, матерей и учителей, большую часть времени задавали загадки своим друзьям и матерям и читали литературу о загадках для того, чтобы узнать ещё больше. Следует отметить, что участвовавшие в исследовании ученики четвертого класса начальной школы не обладали достаточными знаниями о том, что означает загадка, об особенностях загадок и о том, кто их создал. Можно сказать, что учащиеся могут иметь определенное представление о загадках, когда их поддерживают в этих вопросах. В связи с этим учащиеся и их семьи могут быть проинформированы с помощью подготовленных программ по поводу загадок. Для учащихся могут быть

организованы занятия по изучению и созданию новых загадок. Загадки можно использовать на всех уроках. Учащиеся могут учиться, развлекаясь своим интересом к загадкам.

Ключевые слова: начальная школа, четвероклассники, загадка, отгадывание загадок, составление загадок, знание загадок.

1.Giriş

Bilmecce “Bir şeyin adını anmadan vasıflarını üstü kapalı söyleyerek o şeyin ne olduğunu dinleyene veya okuyana bırakmaktan ibaret olan eğlence, sözlü halk edebiyatı türü.” (Erdal, 2011: 76) olarak tanımlanmaktadır. Bilmeceler “gelenekten süregelen ve hemen her konudaki bir takım somut-soyut kavramların uzak yakın ilişkiler yoluyla zihinde çağrışımını sağlayan bir nevi oyuna dayalı zihni melekelerin gelişmesinde önemli rol oynayan söz kalıpları”dır (Kaya, 2004, akt: Karakaş, 2010: 46).

Radyonun ve televizyonun olmadığı zamanlarda bilmeceler eğlence kaynağıdır. Bireyleri eğlendirirken usamlama gücünü geliştirir ve zekâsını çalıştırır. Bilmeceler padişahlar ve krallar tarafından zekâ kontrolü için de kullanılmıştır (Demiray, 1997: 14, akt: Nas, 2006: 238).

Bilmeceler kapalı bir şeyi bulmayı hedefleyen söyleyişlerdir. Bilmeceler çevreye, zamana ve konuya göre değişikliğe uğrarlar. Bilmecelerin asıl kaynağı halkın ruhuna ve hayaline bağlı sözlü kaynaktır. Bilmecelerin karşılığı tek sözcükken kimi bilmecelerin karşılığı birden çok kavram veya sözcük olabilmektedir. Bilmeceler karşılıklı dedim-dedili, soru-cevaplı veya sıralı konuşmalara yer vermektedir. Bilmecelerde genellikle yarım uyak ve redif kullanılıp aliterasyonlara da yer verilir. Bilmecelerde İslami motifler ve dini unsurlar geniş yer almaktadır. Bilmecelerin çözümünde en önemli anahtar anlam, duygu, madde, renk, harf, sözcük, uyak gibi öğelerden doğan ipuçlarıdır. Bilmecelerde sorular hem biçim hem de deyişleriyle özenilerek meydana gelmiş ve özleştirilmiş söz yaratmalarıdır. Bilmeceler diğer halk edebiyatı ürünleri gibi ilk zamanlarda bireysel yaratılardır. Zamanla ilk yaratıcıları unutulduğundan halkın ortak malı haline gelmişlerdir (Yardımcı, 2000, akt: Kabadayı, 2007: 4). Türk halk edebiyatındaki bilmeceler çağrışım, gözlem ve dikkat gerektirir (Tanju, 2015: 119).

Çocuk edebiyatının oyuna dayalı bir türlerinden biri olan bilmeceler çocukları şiirsel bir anlatımla dille kurgulanmış bir zekâ oyununa davet ederek bilinmezi bilinir kılmak için çocuklarda bir sevinç kaynağı oluşturur (Sever, 2003: 140). Bilmeceler, çocuğun dil yeteneğinin işlevsellik kazanmasını destekler. Çocuğu konuşmaya isteklendirir. Çocuğun düşünme alışkanlığı edinmesi için bir uygulama alanı oluşturur. Bilmecelerde yer alan sözcüklerin birbirleriyle uyum ve şiirselliği çocukların anadili sevgisinin oluşmasına yardımcı olur. Bilmecelerde çocuk hem çizginin hem de dilin özgün yorumuyla buluşur ve tanışır. Sözcüklerin çağrıştırdığı anlamı saptamayla çocukların duyu algıları gelişir. Bilmeceler çocukların konuşma ve dinleme becerilerini geliştirir. Çocuklarda okuma isteği uyandırır ve çocukları okumaya özendirir (Selek, 2010: 187-188). Bir bilmecenin ne olduğunu bulmak için emek harcamak çocukları düşündürerek varlıkların niteliklerini kavramlarını sağlar. Böylece çocukların dil, algı ve zihin gelişimine

İlkokul Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin Bilmecelere İlişkin Farkındalıkları

yardımcı olur (Karakaş, 2009).

Bilmecelerin çocuk gelişimine katkılarını (Kabadayı, 2007), Türk Dünyasındaki yerini (Türkyılmaz, 2007), yedinci sınıf öğrencilerinin bilmece dağarcığının belirlenmesini (Kayhan, 2009), çocuk edebiyatına katkılarını (Karakaş, 2009), Ahmet Şükrü Esen defterlerinde yer alan bilmecelerin tespitini (Başaran, 2011), Çukurova'ya ait bilmece sorma geleneğinin ve Çukurova bilmecelerinin tespit edilmesini (Tarçın, 2015), matematik dersinde bilmece kullanmanın öğrencilerin başarısına, tutumuna ve kalıcılığa etkisini (Çobanoğlu, 2017) ve Gaziantep yöresine ait bilmece sorma geleneğinin ve Gaziantep bilmecelerinin belirlenmesini (Baydar, 2019) ortaya koyan yurt içinde araştırmalar yapılmıştır. Öğrenme güçlüğü çeken öğrencilerin şaka ve bilmece anlayışlarının geliştirilmesine (Ezell ve Jarzynka, 1996), kimya dersindeki elementlerin ve bileşiklerinin bazı özelliklerinin basit bilmecelerle düzenlenmesinin sınıf etkileşimine etkisine (Aldrin Denny, Lakshmi, Chitra ve Devi, 2000) yönelik yurt dışında da araştırmalar yapılmıştır. Ancak gerek yurt içinde gerekse yurt dışında ilkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin bilmece farkındalığıyla ilgili herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır.

Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda ilk okuma sürecinde dil gelişimini hızlandırabilmek için bilmece, tekerleme, sayısmaca, mani, ninni gibi türlerden yararlanılması tavsiye edilmiştir. Sınıf düzeylerine göre metin türlerinin dağılımında ise bilmecelere birinci sınıftan ilkokul dördüncü sınıf kadar yer verilmiştir (MEB, 2019: 17). Türkçe derslerinde bilmece, tekerleme gibi edebi ürünlere yeterince yer verilmelidir. Öğretmenlerin ders sonu etkinliği şeklinde öğrencilerin bireysel veya grup olarak birbirlerine bilmece sorup yanıtlamaları ya da bir konu üzerinde bilmece sormaya teşvik etmeleri çocukların dil ve zihin jimnastiği yapmalarını destekleyebilir (Karadayı, 2007: 13). Öğrencilere sundukları zevk, eleştirel düşüncüyü arttırmak için sağladıkları araçlar ve yaşam boyu okuma sevgisinin inşa edilmesi gibi nedenlerle şaka ve bilmecelerin gücü göz ardı edilmemelidir (Wilson ve Kutiper, 1993: 39). İlkokul öğrencilerinin bilmecelere yönelik farkındalık düzeylerinin belirlenmesi ve buna yönelik çalışmaların planlanması açısından araştırmanın önemi de ortaya çıkmaktadır. Bu açıdan araştırmada ilkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin bilmecelere yönelik farkındalıklarının incelenmesi amaçlanmıştır.

2.Yöntem

2.1. Model

Araştırma tarama modeline dayalı olarak yürütülmüştür. Tarama modeli "Geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekilde betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımı" olarak tanımlanmıştır (Karasar, 2012: 77).

2.2.Araştırma Grubu

Zonguldak İli Ereğli ilçe merkezine bağlı bir ilkokulda 100 dördüncü sınıf öğrencisi 2019-2020 eğitim-öğretim yılı güz yarıyılında araştırmaya katılmıştır. Araştırmaya gönüllü katılan öğrencilerin %44,5'si kız, %55,5'ü erkeklerden

oluşmaktadır.

2.3. Veri Toplama Aracı

Araştırmada elde edilen veriler, alan yazın taranarak (Başaran, 2011; Baydar, 2019; Çobanoğlu, 2017; Denny, Lakshmi, Chitra & Devi, 2000; Erdal, 2011; Ezell, & Jarzynka, 1996; Kabadayı, 2007; Karakaş, 2009; Kayhan, 2007; Maraşlı, 2012; Nas, 2006; Rodari, 2012; Selek, 2010; Sever, 2003; Tanju, 2015; Tarçın, 2015; Türkyılmaz, 2017; Uyar Dalkılıç, 1999; Wilson & Kutiper, 1993) ve uzman görüşüne başvurularak araştırmacı tarafından hazırlanan ve dokuz sorunun yer aldığı anket ile toplanmıştır. Hazırlanan anket öğrencilere uygulanmadan önce ilkökul dördüncü sınıfa devam eden beş öğrenciye uygulanmıştır. Öğrencilerden gelen dönütler neticesinde ankete son şekli verilmiştir. Öğrencilerinin bilmecelere ilişkin farkındalık düzeyleriyle ilgili görüşleri frekans ve yüzde dağılım tablolarıyla sunulmuştur.

2.4. Verilerin Analizi

Verilerin analizinde betimsel analiz tekniğinden faydalanılmıştır. Bu teknikte veriler evvelce belirlenmiş temalara göre özetlenerek yorumlanır. Bu analizde amaç bulguların okura düzenli bir şekilde yorumlanarak aktarılmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 224). Betimsel analiz yöntemi ile elde edilen veriler nicelleştirilerek tablolar şeklinde sunulmuştur. Nitel verilerin sayısallaştırılmasında güvenilirliği arttırması, yanlılığı azaltması, tema ve kategoriler arasında karşılaştırma yapmaya ve tekrar sınınmaya olanak vermesi amaçlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 242-243). Tablolarda yer alan görüşlerin karşısında yer alan rakamlar, katılımcıların sayılarını değil, ifade edilen soruya ilişkin yanıtların sıklığını ifade etmektedir.

3. Bulgular

3.1-Bilmeceleri sever misiniz? Neden?

Araştırmaya katılan ilkökul dördüncü sınıf öğrencilerinin bilmeceleri sevip sevmediğini ve hangi nedenlerle sevip sevmediğini tespit etmek amacıyla öğrencilere “Bilmeceleri sever misiniz? Neden?” sorusu yöneltilmiştir. Öğrencilerin yanıtları aşağıdaki tablolarda sunulmuştur.

Tablo 1.a- Bilmeceleri sever misiniz?

	f	%
Evet	97	97
Hayır	3	3
Toplam	100	100

“Bilmeceleri sever misiniz?” sorusuna araştırmaya katılan öğrencilerin tamamı (%97) “Evet” yanıtını vermişlerdir. Bilmeceleri sevmeyen öğrenci oranı ise (%3) çok azdır.

Tablo 1.b- İlkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin bilmeceleri sevme nedenleri

İlkokul Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin Bilmecelere İlişkin Farkındalıkları

	f	%
Eğlenceli olduğu için severim.	42	42
Komik ve şakacıdır.	14	14
Tahmini çok güzeldir.	11	11
Hoşuma gidiyor.	6	6
Eğitici bilgiler veriyor.	5	5
Sorması zevklidir.	2	2
Akıl oyunu olduğu için.	2	2
Soru soruyor.	2	2
Zorlu şeyleri severim.	2	2
Meraklanırım.	2	2
Boş zamanlarımda çözerim.	2	2
Bilmeye çalışırım.	1	1
İçinde saklı bilmeceler var.	1	1
Kavgasız oyundur.	1	1
Kafa yorucudur.	1	1
Ne kadar bilgi bildiğimizi öğreniyoruz.	1	1
Okumam hızlanırım.	1	1
Mutlu ettiği için.	1	1
Bilmece kelimesi bile çok güzeldir.	1	1

Tablo 1.b- İlkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin bilmeceleri sevmeme nedenleri

	f	%
Bilmeceleri cevaplarını bulmakta zorlanıyorum.	1	1
Hoşuma gitmiyor.	1	1

İlkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin büyük çoğunluğunun (%97) yanıtlarından bilmeceleri sevdiği anlaşılmaktadır. Öğrenciler bilmeceleri çoğunlukla (%73) “*eğlenceli, komik, şakacı ve tahmin etmesinin güzel olması*” gibi nedenlerle sevdikleri belirtmişlerdir. Bilmeceleri sevmeyen çok az sayıda (%2) öğrenci ise “*cevapları bulmakta zorlanma ve hoşuna gitmeme*” nedenlerinden dolayı bilmeceleri sevmediklerini ifade etmişlerdir.

3.2-Bilmece ne demektir?

İlkokul dördüncü sınıf öğrencilerine bilmecenin ne demek olduğunu açıklamaları için “Bilmece ne demektir?” sorusu sorulmuştur. Öğrencilerin yanıtları aşağıdaki tablo 2’de gösterilmiştir

Tablo 2- Bilmece ne demektir?

	f	%
Soru sormak ve cevaplamaktır.	17	22
Eğlenmek demektir.	21	27

Zekâ geliştirmek ve birçok aktivite demektir.	6	8
Eğlenceli ocuk sorularıdır.	4	5
Bilmiyorum.	4	5
Akıl yorma ve kelime oyunudur.	3	3,7
Öğrenmek, bilmek ve tahmin etmektir.	3	3,7
Komik fıkralara denir.	2	3
Kısa ve tekerleme gibi soru sormaktır.	2	3
Farklı soru sorarak anlatmaktır.	2	3
Güzel oyundur.	2	3
Bir hayvanın özelliğini söylemek ve sormaktır.	1	1,2
Çocukların oynadığı komik kelimelerdir.	1	1,2
Birisi bir şey söyler sende bilirsin.	1	1,2
Akıl geliştiren sorulardır.	1	1,2
Komik söz ve kelime oyunudur.	1	1,2
Eğlenceli cümlelere denir.	1	1,2
Bir şeyin cevabını bilmeye çalışıyoruz.	1	1,2
Soru gibi kelimelerdir.	1	1,2
Kutucuklar doldurmak ve onları bulmaktır.	1	1,2
Mecaz anlamdır.	1	1,2
Okuyanın ne olduğunu bulmaya çalışmasıdır.	1	1,2
Arkadaşlarla ve ailemizle eğlenmek için küçük sorulardır.	1	1,2
Gizli kelimelerin ve cümlelerin ne olabileceğini düşünmektir.	1	1,2

Araştırmaya katılan öğrencilerin %22'si “Soru sormak ve cevaplarmaktır.”, %27'si “Eğlenmek demektir.” ve %8'i “Zekâ geliştirmek ve birçok aktivite demektir.” ve %5'i “Eğlenceli ocuk sorularıdır.” şeklinde “Bilmece ne demektir?” sorunu yanıtlamışlardır. Öğrencilerin %5'i ise bilmeceenin ne demek olduğunu bilmediklerini ifade etmişlerdir. Öğrencilerin ilginç yanıtlarına “‘Farklı soru sorarak anlatmaktır.’, ‘Akıl geliştiren sorulardır.’, ‘ocukların oynadığı komik kelimelerdir.’, ‘Kutucuklar doldurmak ve onları bulmaktır.’, ‘Arkadaşlarla ve ailemizle eğlenmek için küçük sorulardır.’, ‘Gizli kelimelerin ve cümlelerin ne olabileceğini düşünmektir.’” şeklinde örnekler verilebilir.

3.3-evrende en çok kimlerden bilmece işitirsin?

Araştırmada yer alan öğrencilerin “evrende en çok kimden/kimlerden bilmece işitirsin?” sorusuna verdikleri yanıtlar aşağıdaki tablodadır.

Tablo 3- evrende en çok kimden/ kimlerden bilmece işitirsin?

	f	%
Arkadaşlarımdan	30	30
Annemden	17	17
Öğretmenimden	15	15
Babamdan	13	13

İlkokul Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin Bilmecelere İlişkin Farkındalıkları

Ablamdan	7	7
Kuzenimden	6	6
Abimden	5	5
Nasrettin Hoca'dan	2	2
Anneannemden	1	1
Dedemden	1	1
Kardeşimden	1	1
Amcamdan	1	1
zeki insanlardan	1	1

Araştırmaya katılan öğrencilerin %30'u arkadaşlarından, %17'si annelerinden, %15'i öğretmenlerinden ve %13'ü ise babalarından bilmece işittiklerini ifade etmişlerdir. Bu soruya öğrencilerin verdikleri "*Nasrettin Hoca ve zeki insanlar*" yanıtları ise dikkat çekicidir.

3.4-Çevrende en çok kime/ kimlere bilmece sorarsın?

Araştırmadaki öğrenciler "Çevrende en çok kime/ kimlere bilmece sorarsın?" sorusunu aşağıdaki tablo 4'te yer aldığı gibi yanıtlamışlardır.

Tablo 4- Çevrende en çok kime/ kimlere bilmece sorarsın?

	f	%
Arkadaşlarıma	32	32
Anneme	18	18
Kardeşime	13	13
Babama	11	11
Kuzenime	9	9
Abime	6	6
Ablama	5	5
Anneanneme	4	4
Öğretmenime	2	2

Öğrencilerin en çok bilmece sorduğu kişiler arasında arkadaşları (%32), anneleri (%18), kardeşleri (%13) ve babaları (%11) gelmektedir. Öğrencilerin en az bilmece sordukları kişilerden öğretmenlerinin (%2) olması ise dikkat çekicidir.

3.5-Yeni bilmeceler öğrenmek ister misin? Neden?

Araştırmaya katılan ilkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin yeni bilmeceler öğrenmek isteyip istemedikleri ve bunların nedenlerini belirlemek amacıyla öğrencilere "Yeni bilmeceler öğrenmek ister misin? Neden?" soruları sorulmuştur. Öğrencilerin verdiği yanıtlar aşağıdaki tablolarda yer almaktadır.

Tablo5.a- Yeni bilmeceler öğrenmek ister misin?

	f	%
Evet	98	98

Hayır	2	2
Toplam	100	100

Tablo 5.a'ya göre araştırmaya katılan öğrencilerin tamamına yakını (%98) yeni bilmeceler öğrenmek istediğini ifade etmişlerdir. Öğrencilerin çok azı (%2) ise yeni bilmeceler öğrenmek istememektedirler.

Tablo 5.b- İlkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin yeni bilmeceler öğrenme nedenleri

	f	%
Eğlenceli olur.	21	30
Çok güzel olur.	13	19
Sevinirim.	10	15
Başkalarına yeni bilmeceler sorarım.	8	12
Aileme yeni bilmeceler sorarım.	3	4,3
Yeni şeyler öğrenmeyi sorarım.	3	4,3
Aynı bilmeceler hemen biliniyor.	2	3
Aynı bilmeceleri sormak sıkıcı geliyor.	2	3
Zekâmızı güçlendirir.	2	3
Çok bilmiyorum.	1	1,4
Bulması zor oluyor.	1	1,4
Heyecan veriyor.	1	1,4

Tablo 5.c- İlkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin yeni bilmeceler öğrenmeme nedenleri

	f	%
Bilmeceleri sevmiyorum.	1	1,4
Öğrenmek istemiyorum.	1	1,4

İlkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin en önemli yeni bilmeceler öğrenme nedenleri “eğlenceli (%30), güzel (%19) ve sevinme (%15)” şeklinde belirttikleri yanıtlarıdır. Oranı az olmakla birlikte “*Zekâmızı geliştirir. Heyecan veriyor.*” şeklindeki öğrencilerin yanıtları ise dikkati çekmektedir.

3.6-Yeni bilmeceler öğrenmek için ne/neler yaparsın?

Araştırmaya katılan ilkököl dördüncü sınıf öğrencilerinin yeni bilmeceler öğrenmek için ne/neler yaptıklarını ortaya çıkarmak öğrencilere “Yeni bilmeceler öğrenmek için ne/neler yaparsın?” sorusu yöneltilmiştir. Öğrencilerin yanıtları aşağıdaki tablo 6’da sunulmuştur.

Tablo 6- İlkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin yeni bilmeceler öğrenmek için neler yaptıkları

İlkokul Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin Bilmecelere İlişkin Farkındalıkları

	f	%
Bilmece kitapları okurum.	28	28
Anneme bilmece sormasını isterim.	24	28
Arkadaşlarıma bilmece sorarım.	17	24
Öğretmenimden öğrenirim.	11	17
Babama bilmece sormasını isterim.	7	11
Ders kitaplarımdan öğrenirim.	5	7
Anneannemden bilmece sormasını isterim.	4	5
Dedeme bilmece sorarım.	2	4
Zeki insanlardan bilmece öğrenirim.	2	2

Tablo 6'ya göre araştırmaya katılan öğrenciler yeni bilmeceleri öğrenmek için “bilmece kitapları okuduklarını (%28), annelerinden bilmece sormalarını istediklerini (%24), arkadaşlarına bilmece sorduklarını (%17) ve öğretmenlerinden bilmeceler öğrendiklerini (%11)” ifade etmişlerdir.

3.7-Yeni bilmeceler oluşturmak ister misin? Neden?

İlkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin “Yeni bilmeceler oluşturmak ister misin? Neden?” sorusuna yönelik yanıtları aşağıdaki tablolarda sunulmuştur.

Tablo 7.a- Yeni bilmeceler oluşturmak ister misin?

	f	%
Evet	94	94
Hayır	6	6
Toplam	100	100

“Yeni bilmeceler oluşturmak ister misin?” sorusuna ilkökul dördüncü sınıf öğrencilerinin çoğunluğu (%94) “Evet” yanıtını vermişlerdir. “Hayır” yanıtını veren öğrencilerin oranı ise %6’dır.

Tablo 7.b- İlkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin yeni bilmeceler oluşturmak istemelerinin nedenleri

	f	%
Eğleniyorum.	24	25
Hem bilgilenirim hem de zekâm gelişir.	20	21
Bilmeceleri seviyorum.	18	19
Kimsenin bilmediği bilmeceler sormak güzel olur.	8	8,3
Öğrenmek isterim.	6	6,2
Komik olabilir.	4	4,2
Kendime ait bilmecem olsun.	3	3,1
Merak ediyorum.	2	2,1
Aynı bilmeceleri sormak eğlenceli olmuyor.	2	2,1
Daha çok düşünebildiğimi anlarım.	1	1
Arkadaşlarıma öğretmek isterim.	1	1
Boş zamanlarımı geçiririm.	1	1

Tablo 7.c- İlkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin yeni bilmeceler oluşturmak istememelerinin nedenleri

	f	%
Bilmece üretmeyi bilmiyorum.	3	3,1
Sevmiyorum.	2	2,1
Çok zor.	1	1

Tablo 7.b'ye göre ilkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin yeni bilmeceler üretmek istememelerinin en önemli nedenleri arasında eğlenmek (%25), bilgilenmek ve zekâ geliştirmek (%21) ve bilmeceleri sevmek (%19) gelmektedir. Bunun yanında “*Kendime ait bilmecem olsun.*”, *Aynı bilmeceleri sormak eğlenceli olmuyor.*” ve *Daha çok düşünebildiğimi anlarım.*” yanıtları ise öğrencilerin ilginç yanıtlarındandır. İlkokul dördüncü sınıf öğrencileri bilmece üretmeyi bilmemeleri, sevmemeleri, üretmenin çok zor olduğunu düşünmeleri gibi nedenlerle yeni bilmeceler üretmek istemediklerini ifade etmişlerdir.

3.8- Bilmeceleri kim/kimler oluşturmuştur?

Araştırmaya katılan ilkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin “Bilmeceleri kim/kimler oluşturmuştur?” sorusuna yönelik yanıtları aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 8- Bilmeceleri kim/kimler oluşturmuştur?

	f	%
Bilmiyorum	32	35
İnsanlar oluşturur.	24	26
Zeki insanlar oluşturur.	12	13
Aklımıza gelenleri yazarız.	5	5,4
Bilim insanları oluşturur.	4	4,3
Mantıklı ve komik akıllı insanlar üretir.	4	4,3
Çocuklar.	2	2
Üretmeyi denedikçe.	2	2
Söylentilerle ortaya çıkar.	1	1
Okuyunca ortaya çıkar.	1	1
Şakacı ve eğlenceli insanlar oluşturur.	1	1
Bilgili insanlar.	1	1
Yazarlar.	1	1
Söylentilerle ortaya çıkar.	1	1
Anlamlı şeylerden oluşturulurlar.	1	1

Bilmecelerin kim/kimler tarafından oluşturulduğuna yönelik ilkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin %35'i bilmecelerin kim/kimler tarafından oluşturulduğunu bilmediklerini, %26'sı “*insanlar*”, %13'ü “*zeki insanlar*”, %5,4'ü “*aklımıza gelenler*”, %4,3'ü “*bilim insanları*” ve %4,3'ü ise “*mantıklı ve komik insanlar*” tarafından oluşturulduğunu ifade etmişlerdir. Bunun yanında

İlkokul Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin Bilmecelere İlişkin Farkındalıkları

“‘Çocuklar.’, ‘Okuyunca ortaya çıkar.’, ‘Şakacı ve eğlenceli insanlar oluşturur.’” şeklinde öğrencilerin dikkat çekici yanıtları da bulunmaktadır.

3.9- En çok sevdiğiniz bilmeceleri yazar mısınız?

“En çok sevdiğiniz bilmeceleri yazar mısınız?” sorusuna araştırmaya katılan öğrencilerin verdikleri yanıtlar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 9- İlkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin en çok sevdikleri bilmeceler

	f	%
Pazardan aldım bir tane. Eve geldim bin tane.	9	10
Dünyada bir tane, Türkiye’de iki tane, İnsanda bir tane.	7	7,7
Tavuk ayda kaç yumurta yapar?	7	7,7
Gülmece güldürmece, el üstünde kaydırmaca.	6	6,6
Hangi bankadan para çekilmez?	3	3,3
En tehlikeli kalem hangisidir?	3	3,3
Sıra sıra odalar, birbirini kovalar.	2	2,2
Uzundur ip değil. Isırır köpek değil.	2	2,2
Hangi saatte çay içilmez?	2	2,2
On iki oğlum, dört kızım var. İçimde insanlar yaşar. Neyim ben?	2	2,2
Uzaktan baktım bir taş. Yakına geldim dört bacaklı bir baş.	2	2,2
Ben giderim oda gider. Yanımda tin tin eder.	2	2,2
Ben giderim oda gider. Yanımda tok tok eder.	1	1,1
Kat kat katmer değil. Al al elma değil.	1	1,1
Yenir ama elma değil. Bil bakalım bu nedir?	1	1,1
Renkli renkli benekleri, uçar gezer diyarları. İkimizindir o benim. Her yere benimle gelir.	1	1,1
En tehlikeli silgi hangisidir?	1	1,1
Eve gelen hırsız neyi çalmaz?	1	1,1
En acıklı bant hangisidir?	1	1,1
Sarıdır suludur. Bil bakalım bu hangi meyvedir?	1	1,1
En çok hangi ayda yemek pişmez?	1	1,1
Zili var, kapı değil.	1	1,1
Yer altında sakallı dede.	1	1,1
Elma aldım bin tane. Elma yok on tane.	1	1,1
Bir kukla bir kuklaya ne demiş?	1	1,1
Dayak yer ama hiç suçu olmaz.	1	1,1
“Dikkat köpek var.” yazan bir yere bir insan girmiş. Neden?	1	1,1
Dünyamızda şu an ne oluyor?	1	1,1
Düdüğüm var. Neyim ben?	1	1,1
İki kolum bir başım var. Neyim ben?	1	1,1
Yukarıdan bakar. Işık saçar.	1	1,1
Bir yılan bir kaplumbağa gitmiş. Kaplumbağa ne demiş?	1	1,1
Annem dedi “is”, babam dedi “tan”, abim dedi “bul”. Bu nedir?	1	1,1
Hangi kafeste kuş uçmaz?	1	1,1

Hangi bağda üzüm yetişmez?	1	1,1
Ben giderim oda gider. İçimde tık tık eder.	1	1,1
Denizler neden tuzludur?	1	1,1
Horoz neden öter?	1	1,1
Kanatları var kuş değil. Uçabilir uçak değil.	1	1,1
Ağzı var dili yok.	1	1,1
Dışım kırmızı içim beyaz. Faydalıyım biraz.	1	1,1
İki cam bakar durur her yöne.	1	1,1
Bir şemsiyenin altına dokuz kişi nasıl sığar?	1	1,1
Yurdumun bayrağında vardır bir muz.	1	1,1
Dışı yeşil içi kırmızı, dışı kahverengi içi beyaz.	1	1,1
Eve geldim bin tane. Pazara gittim bir tane.	1	1,1
Çocuklar gider büyükler gitmez.	1	1,1
Kat kat döşek. Bunu bilmeyen eşek.	1	1,1
Çok eskidir hem tatlıdır.	1	1,1
Bir tavşan otuz iki kuyu kazmış. Hangi kuyudan geçmelidir?	1	1,1
Ot ota ne demiş?	1	1,1
Büyük kukla küçük kuklaya ne demiş?	1	1,1
Yumurta karşıdan karşıya nasıl geçer?	1	1,1
Fotoğraf makinesi sinirlenince ne demiş?	1	1,1
Denizin altında kum var. Onun altında ne var?	1	1,1

Tablo 9'a göre 55 farklı bilmece araştırmaya katılan öğrencilerin sevdikleri bilmeceler arasındadır. Öğrencilerin %10'u "Pazardan aldım bir tane. Eve geldim bin tane.", %7,7'si "Dünyada bir tane, Türkiye'de iki tane, İnsanda bir tane.", %7,7'si "Tavuk ayda kaç yumurta yapar?", %6,6'sı "Gülmece güldürmece, el üstünde kaydırmaca.", %3,3'ü "Hangi bankadan para çekilmez?" ve %3,3'ü "En tehlikeli kalem hangisidir?" bilmecelerini sevdikleri bilmeceler olarak ifade etmişlerdir.

4.Sonuç ve Tartışma

Araştırma sonuçlarına göre ilkökul dördüncü sınıf öğrencilerinin bilmeceleri sevdikleri, yeni bilmeceler öğrenmek ve oluşturmak istedikleri belirlenmiştir. Bu sonuca göre öğrencilerin bilmecelere yönelik olumlu bir tutuma sahip olduğu söylenebilir.

Öğrencilerin bilmeceleri sevme, öğrenme ve oluşturma nedenleri de (eğlenceli, zekâ geliştirici, komik) benzerlik göstermektedir. Rodari (2012: 75)'ye göre çocukların bilmeceleri sevme nedenleri araştırmanın ve şaşırtmacanın heyecanının hissetmek üzere gerçeği oyun oynayarak sınamalarından hoşlanmalarıdır. Bilmeceler hızlı kavrama ve anlama kabiliyetini geliştirmek ve zihin jimnastiği yapmayı da hedefler (Uyar Dalkılıç, 1999). Alan yazın tarafından öğrencilerin bilmeceleri sevme, öğrenme ve oluşturma nedenlerinin desteklediği görülmektedir.

İlkokul Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin Bilmecelere İlişkin Farkındalıkları

Araştırma grubundaki öğrencilere göre bilmece soru sormak, eğlenmek, zekâ geliştirmek, aktivite, eğlenceli çocuk soruları, farklı soru sorarak anlatmak, akıl geliştiren sorular, çocukların oynadığı komik kelimeler, kutucukları doldurmak ve onları bulmak, arkadaşlarla ve ailemizle eğlenmek için küçük sorular demektir. Bilmece “Bir şeyin adını anmadan niteliklerini üstü kapalı söyleyerek o şeyin ne olduğunu bulmayı dinleyene veya okuyana bırakan oyundur.”(TDK, 2020). Bu tanımla öğrencilerin bilmecenin ne olduğuna yönelik verdikleri yanıtların “oyun” boyutuyla örtüştüğü söylenebilir. Araştırmaya katılan öğrenciler bilmeceyi daha çok “soru sorma” yönüyle düşündükleri görülmektedir.

İlkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin bilmece işitme ve sorma konusunda öğrencilerin yakın çevrelerinin (anne, baba, kardeş ve arkadaş) etkili olduğu saptanmıştır. Bu açıdan öğrencilerin yakın çevresinin de bilmeceler konusunda öğrencileri desteklediği söylenebilir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin yeni bilmeceleri öğrenmesinde ise okudukları bilmece kitaplarının, annelerinin, arkadaşlarının ve öğretmenlerinin etkili olduğu belirlenmiştir. Araştırmanın bu sonucu daha önce yapılan araştırmalar tarafından desteklenmektedir. Maraşlı (2012: 145)’ya göre bilmece kitapları ve aile içerisinde oynanan bilmece oyunları çocukların kitaplara olan ilgisini artırabilir. İlkokul öğrencilerinin okuma kültürü edinme sürecine yönelik yapılan araştırma sonuçları incelendiğinde dördüncü sınıf öğrencilerinin eğlenceli, maceralı ve komik konuları içeren kitapları okumaktan hoşlandıkları belirlenmiştir (Kartal ve Çağlar Özteke, 2011; Memiş ve Bozkurt, 2014). 8-10 yaş dönemindeki çocuklara okuma alışkanlığı kazandırmak için düzeye uygun şiir kitapları, tekerlemeler, bilmeceler ve sayışmacalar içeren kitaplar çocuklar için uygun uyaranlardır (İnce Samur, 2017). Bu araştırmalardan ilkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin eğlenceli ve maceralı konular içeren kitaplardan hoşlandıkları anlaşılmaktadır. Öğrencilerin bilmeceleri sevmesi, öğrenmek istemesi ve bilmeceler öğrenmek için kitap okumaları okuma alışkanlığını geliştirebilir.

Öğrencilerin yarısından azı bilmecelerin kim/kimler tarafından oluşturulduğunu bilmezlerken, bazı öğrencilere göre bilmeceler zeki insanlar, bilim insanları, mantıklı ve komik insanlar tarafından oluşturulmuştur. Milletlerin ilkel devirlerden beri bilmecelere sahip oldukları, okuma yazma bilmeyen insanlar tarafından oluşturulduğu, uygarlığın ilerlemesiyle çoğalıp ortaya çıktığı kaynaklar tarafından aktarılmaktadır (Erdal, 2011: 77). Buna göre araştırmaya katılan öğrencilerin bilmecelerin kim/kimler tarafından oluşturulduğu konusunda yeterli bilgiye sahip olmadığı anlaşılmaktadır.

Araştırmada öğrencilerin en çok sevdikleri 55 farklı bilmecenin olduğu tespit edilmiştir. Bilmecelerle ilgili farklı sınıf seviyelerinde yapılan araştırmalardan olan Kayhan (2009)’ın araştırmasında 7.sınıfa devam eden 100 öğrencinin bilmece dağarcığının 169 olduğu belirlenmiştir. Öğrencilerin bilmece dağarcıklarının gelişmesi dil ve düşünme becerilerinin de gelişimini destekleyeceğinden farklı öğretim kademelerinde öğrencilerin bilmece dağarcıklarının geliştirilmesinin önemi ortaya çıkmaktadır.

Bu sonuçlara göre araştırmaya katılan ilkokul dördüncü sınıf öğrencilerin

bilmeceler ve bilmecelerin özellikleri konularında desteklenmesi faydalı olabilir. Bunun yanında öğrencilerin bilmecelere yönelik olumlu bir tutuma ve belli bir farkındalığa sahip oldukları söylenebilir.

Öneriler

- Bilmecelerle ilgili öğrencilerin yakın çevresi (aile, arkadaş ve okul) bilgilendirilebilir.
- Türkçe derslerinin yanında tüm öğrenme süreçlerinde bilmecelerden faydalanılabilir.
- Bilmeceler, bilmecelerin özellikleri, oluşturulması ve derslere katkıları konularını içeren bir program hazırlanabilir.
- Evde, okulda ve sınıfta yer alan kitaplıklarda bilmece kitaplarına daha fazla yer verilebilir.
- Öğrencilerin bilmece kitaplarıyla buluşturulması sağlanabilir.
- Öğrencilerin bilmece dağarcıklarını geliştirmeye yönelik etkinlikler düzenlenebilir.

5. Kaynakça

- Başaran, U. (2011). Ahmet Şükrü Esen defterlerinde anonim Türk Halk Edebiyatı Ürünleri (atasözü- beddua-bilmece-deyim-dua-tekerleme-fıkra) (İnceleme-Metinler) (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Baydar, C. (2019). Gaziantep yöresi bilmece sorma geleneği ve Gaziantep bilmeceleri, (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Çaç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Çobanoğlu, M. (2017). İlkokul matematik derslerinde bilmece kullanımının öğrencilerin başarı, tutum ve kalıcılık düzeyine etkisi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Denny, Aldrin R, Lakshmi, R., Chitra, H. & Devi, N. (2000). Elementary "who am i" riddles. *Journal of Chemical Education*, 77 (4), 477. Erişim adresi: <https://pubs.acs.org/doi/abs/10.1021/ed077p477>.
- Erdal, K. (2011). *Bilmece*. Ö. Yılar ve L. Turan (Editör) Eğitim Fakülteleri İçin Çocuk Edebiyatı. (ss.76-79), Ankara: Pegem Akademi.
- Ezell, H., K., & Jarzynka, M., A. (1996). An intervention for enhancing children's understanding of jokes and riddles.. *Child Language Teaching and Therapy*, 12(2), 148-163. Erişim adresi: <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/026565909601200205>.
- Kabadayı, A. (2007). Sosyal bir ders materyali olarak bilmecelerin çocukların gelişim alanlarına katkılarının incelenmesi: Konya örneği, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 4(2), 1-17. Erişim adresi: <https://core.ac.uk/download/pdf/268072116.pdf>.

İlkokul Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin Bilmecelere İlişkin Farkındalıkları

- Karakaş, A. (2009). Anonim Türk Halk Edebiyatı ürünlerinden bilmecenin çocuk edebiyatına katkıları, *Karadeniz-Blacksea-Черное море*, (02), 44-52. Erişim adresi: <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=199983>.
- Karasar, N. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Kartal, H. & Çağlar Özteke, H. (2011). Çocuk gözüyle okuma kültürünü edinmemenin kaynağındaki sorunlar, 3. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu, Ankara.
- Kayhan, G., Ç. (2007). Hakkâri /Yüksekova 75.yıl yatılı ilköğretim bölge okulu ilköğretim 7. sınıf düzeyinde öğrenim gören öğrencilerin deyim, atasözü ve bilmece dağarcıklarının belirlenmesi ve bunların öğretilmesi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- MEB. (2019). Türkçe Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)". 16.03.2020. Erişim adresi: <http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=663>.
- Maraşlı, A. (2012). *Okumayı sevdirmeye projesi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Memiş, A. & Bozkurt, M. (2014). İlköğretim okulu 4. sınıf öğrencilerinin kitap okumaya yönelik algıları, *Karaelmas Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(2). Erişim adresi: <http://ebd.beun.edu.tr/index.php/KEBD/article/view/40>.
- Nas, R. (2006). *Metinlerle ilkokuma-yazma öğretimi*, Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Rodari, G.(2012). *Düş Kurma Kuralları*. A. Akbaş (Çeviri) İstanbul: Epsilon Yayınevi.
- Samur İnce, A. Ö. (2017). Okuma kültürü edinme sürecinde İlkokul Dönemi (6-10Yaş). *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 50(1), 209-230. Erişim adresi: <https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/>.
- Selek, D.(2010). *Çocuk edebiyatı*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Yayınları,
- Sever, S. (2003). *Çocuk ve edebiyat*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Tanju, E. H. (2015). *Bilmeceler*, M. Gönen (Editör) Çocuk Edebiyatı. (ss.118) (3. baskı) Ankara: Eğiten Kitap.
- Tarçın, G. (2015). Çukurova bilmece sorma geleneği ve Çukurova Bilmeceleri (Adana-Osmaniye) (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- TDK.(2020). Güncel Türkçe Sözlük. Erişim adresi: <https://sozluk.gov.tr>.
- Türkyılmaz, D. (2017). Türk dünyasında bilmece (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Uyar Dalkılıç, N. (1999). *Okul öncesi eğitimde üniteler, belirli gün ve haftalar*. İstanbul: Epsilon Yayınevi.
- Wilson, P. & Kutiper, K. (1993). Ribtickling literature: educational implications for joke and riddle books in the elementary classroom, *Reading Horizons: A Journal Of Literacy And Language Arts*, 34(1), 3. Erişim adresi: https://scholarworks.wmich.edu/reading_horizons/vol34/iss1/3/.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (8. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.